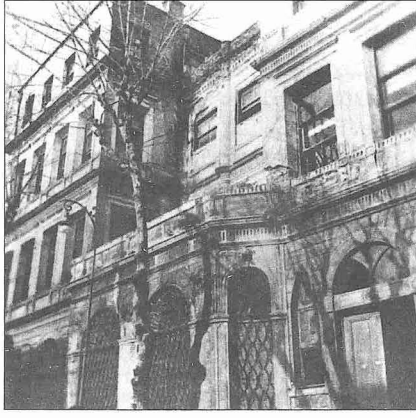

Oğlanlar Tekkesi'nin yıkılmadan önceki durumunu gösteren bir fotoğraf (İstanbul Eski Eserler Encümeni Arşivi'nden)

sütunla bir duvar parçasına oturan bir son cemaat yeri revakı tasarlanmış, tevhidhânenin kuzey duvarının ortasına giriş, bunun yanlarına birer pencere yerleştirilmiştir. Diğer duvarlarda pencere bulunmamakta, ancak doğu ve batı duvarlarında karşı karşıya gelecek şekilde hareme ve selâmlığa geçit veren birer kapı, güney duvarının ekseninde de mihrap nişi yer almaktadır.

İçeriden 7 x 4,80 m. boyutlarındaki bölüm, Osmanlı mimarlığında özellikle XVII. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan türbe-sebil ilişkisinin XIX. yüzyıla ait ilginç bir örneğini oluşturmuş, Cerrahpaşa caddesine açılan sebil pencereleri aynı zamanda türbenin hâcet pencereleri olarak kullanılmıştır. Türbe-sebil caddeye (güneye) doğru köşeleri 45° pahlı bir çıkıntı yapmakta, bu çıkıntıda ikisi dar, ikisi geniş olmak üzere dört pencere sıralanmaktadır. Söz konusu pencereler arasında yuvarlak madalyonlar içinde Kâdirî tâclarının tepesinde bu tarikatın amblemi olarak kullanılan "Kâdirî gülleri" işlenmiştir. Kemerlerin üstünde üçüz yivlerin oluşturduğu bir silme bütün cephe boyunca uzanmaktadır. Yivli konsollarla ve rozetlerle bezeli olan saçak altı silmesinde altı adet mermer levhaya süslü hatla yazılmış bulunan manzum kitâbenin son mısraı ebcedle 1287 (1870) tarihini, ayrıca Mehveş Hanımefendi'nin adını vermektedir.

Tekkenin ilk bânisi olan Yâkub Ağa ile içlerinde Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'nin de bulunduğu bazı şeyhlerin gömülü olduğu türbenin harem ve selâmlık girişindeki taşlıklara açılan iki kapısı vardı. Bu mekânın iç düzeni 1957'deki taşınma sı-

rasında özgünlüğünü yitirmiştir. Aslında kuzey kesiminde ikisi duvara gömülü olan dört adet dor başlıklı sütun sıralanmakta, bu sütunları birbirine ve duvarlara bağlayan yuvarlak kemerlerin arkasındaki bölüm beşik tonozla, pencerelerle kemer dizisi arasındaki kesim de tekne tonozla örtülü bulunmaktaydı.

Harem bölümünün yuvarlak kemerli ve lentolu girişi iki yandan neo-gotik üslûpta kemerleri olan dar ve uzun birer pencereyle kuşatılmış, lentoya bir Kâdirî gülü kabartması, kapının sövelerine de çeşitli semboller (hamse-i âl-i abâ, şeş cihet vb.) ifade etmesi muhtemel beş kolü yıldız kabartma işlenmiştir. Selâmlık kanadı da bunun eşi olan bir kapıyla donatılmış, ancak harem girişindeki bezemeler burada kullanılmamıştır. Tasarımlarıyla olduğu kadar cepheleriyle de Abdülaziz döneminin kâgir sivil mimarlığının kapsamına giren harem ve selâmlık bölümleri türbe-sebilin üzerinde geriye çekilmiş, bu mekânı yanlardan kuşatan kanatlar üçer katlı, cepheden geriye çekilen kesim ise iki katlı olarak tasarlanmıştır.

Çeşme yanlardan iyon başlıklı iki gömme sütunla kuşatılmış, sepet kulpu biçiminde bir kemerle taçlandırılmıştır. Kemerin altında 1291 (1874) tarihli ta'lik hatlı manzum kitâbe yer alır. Ayrıca kemerin üzerinde sülûs hatla aşağıdan yukarıya doğru önce "Hâfız Ahmed" imzalı ve 1291 (1874) tarihli bir hadis, ardından diğer bir ibare, sütunların üzerindeki çıkıntılı yüzeylerde soldaki "İhsan" imzalı birer âyet dikkati çeker.

Oğlanlar Tekkesi, çok katlı tasarımı ve özellikle Cerrahpaşa caddesi üzerindeki cephesiyle İstanbul'daki diğer geç dönem tarikat yapılarından ayrılmakta ve ilginç özellikler sergilemekteydi. Türbe-sebil bölümü, aynı yılda tamamlanmış olan Aksaray Vâlîde Camii yanındaki Pertevniyal Vâlîde Sultan Türbe-Sebili ile büyük benzerlik gösterir. Tekkenin cephesi ana hatlarıyla empire üslûbuna bağlanmakta, ancak harem kesiminde gözlenen neo-gotik sivri kemerler Abdülaziz döneminin eklektik zevkini yansıtmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Arşivi, *Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsus Defter* (E. H. Ayverdi'nin kısmen istinsah etmiş olduğu nüsha), 1341 (1925), nr. 57; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri* 953 (1546), s. 133, nr. 750; Melekpaşazâde Kadri Bey, *Han-kahnâme*, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, nr. 36, 1833-1846 arası, vr. 7^a, nr. 174 (Çarşamba); Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 7; *Mecmûa-i Cevâmî*, I, 12-13; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 128; *Âsitâne Tekkeleri*,

s. 14 (Çarşamba); *Bâb-ı Âlî Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliye, Sicil Nûfus Idâre-i Umûmiyyesi, Dersâdet ve Bilâd-ı Selâse Nûfus-ı Millîsine Mahsus İstatistik Cetvelidir*, İstanbul 1301, s. 54; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Euliyâ* (haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II, 483-489; Abdülbâki [Gölpınarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 90-113; Behçet Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1969, II, 18; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 496; a.e. IV, s. 547-548; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 113; M. Baha Tanman, "Settings for the Veneration of Saints", *The Dervish Lodge: Architecture, Art and Sufism in Ottoman Turkey* (ed. R. Lifchez), Berkeley 1992, s. 141; a.mlf., "Un champ inexploré de l'architecture domestique ottomane: Les harems et les selamlıks des tekkes", *Actes des VI et VIIe congrès sur le corpus d'archéologie ottomane sur. Selsebils, minarets, mausolées et souks à l'époque ottomane*, Tunis 2005, s. 57, 70, fig. 24; a.mlf., "Oğlanlar Tekkesi", *DBİst.A*, VI, 123-124; Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 131-132; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 326-334, 362, 515, 533; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 584; Ekrem Işın, "İbrahim Efendi (Olanlar Şeyhi)", *DBİst.A*, IV, 125.

M. BAHA TANMAN

OĞUL

"Ana babanın birinci dereceden erkek fûrûu" demek olan oğul kelimesinin Arapça karşılığı ibndir. Kur'ân-ı Kerîm'de, hadislerde ve fıkıh literatüründe ibn kelimesi bu anlamıyla sık sık geçer. Oğul ile anne arasındaki nesep ilişkisi onu doğurduğunun bilinmesiyle sabit olur. Oğul ile baba arasındaki nesep ilişkisinin sübûtu için evlilik içinde doğmuş olması gerekir; fâsid nikâh ve nikâh şüphesi de bu kapsamda sayılmıştır. Dolayısıyla gayri meşrû ilişkiden meydana gelen tabii (genetik) oğul hukuken oğul kabul edilmez; ancak çoğunluğa göre bu bağ evlenme engellerinin belirlenmesinde dikkate alınır; meselâ böyle bir erkek tabii babanın kız kardeşiyle evlenemez (bk. MUHARREMÂT; NESEP). Oğul ile ana baba arasındaki nesep ilişkisi bazı dinî ve ahlâkî hak ve vecibeler yanında (bk. ÇOCUK) aile, miras ve ceza hukukuyla ilgili birtakım özel hükümlere temel teşkil eder.

İslâm aile hukukunda oğulun öz annesi, üvey annesi ve sütannesiyle, babanın da oğlunun eşiyle (gelini) evlenmesi haram olup bu kişiler arasında kesin evlenme engeli vardır (en-Nisâ 4/22-23). Bulûğ çağına ulaşmış kızın evlenmesinin velisinin iznine bağlı olup olmadığı hususunda farklı görüşler bulunurken bu durumdaki oğul-

lun evliliğinde veli izni aranmayacağı ittifakla kabul edilmiştir. Hanefî ve Mâlikîler'e göre annesini evlendirme konusunda velâyet hakkı yönünden oğul babadan önce, Hanbelîler'e göre baba ve dededen sonra gelir. Şâfiîler'e göre bu durumda oğulun velâyet hakkı yoktur.

Baba ergenlik çağına ulaşmamış ve kendi geliri olmayan oğlunun nafakası ile yükümlüdür. Ergenlik çağına ulaşmış olsa da oğul kötürümlük gibi bir özür sebebiyle nafakasını temin edemiyorsa babanın nafaka yükümlülüğü devam eder. Ana babasının muhtaç olması halinde oğul da onlara nafaka ödemekle yükümlüdür. Birbirlerine bakmakla yükümlü oldukları için ana baba ile oğulun birbirlerine zekât verme- si câiz değildir.

Ana baba, evliliğin devamı süresince küçük çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini (hidâne) birlikte üstlenirler. Boşanma, ölüm vb. hallerde kural olarak küçüğün velâyeti babaya, hidânesi de anneye aittir. Ancak erkek ve kız çocuklarının hidâne süreleri birbirinden farklıdır. Mâlikîler dışındaki üç mezhepte hâkim kanaate göre oğulun bakımı yedi yaşına kadar anneye aittir. Mâlikîler'e göre bu hak bulûğa kadar devam eder. Hanefîler'e göre yedi yaşından sonra bulûğa kadar oğul babaya verilir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre yedi yaşından sonra erkek çocuğa anne ve babasından birini seçme hakkı tanınır.

İslâm miras hukukuna göre oğul "binef-sihî asabe" yakınlarından olup belirli hisse sahiplerinden (ashâbü'l-ferâiz) artakalan kısmı alır. Eğer tek başına mirasçı olursa terekenin hepsine sahip olur. Yanında erkek kardeşleri varsa terekeyi eşit biçimde paylaşırlar; kız ve erkek kardeşleri varsa terekeyi erkekler iki, kızlar bir hisse alarak bölüşürler. Oğulun mevcudiyeti baba ve dede dışındaki asabe ile zevi'l-erhâmın mirasçılığını engeller; annenin mirastaki payını üçte birden altıda bire, kocanın payını yarıdan dörtte bire, zevcenin payını dörtte birden sekizde bire indirir.

Yargılama hukukunda oğulu ilgilendiren en önemli hükümler şahitlik ve hâkimlik hususundadır. Fakihlerin çoğunluğuna göre ana baba ve oğul birbirleri için lehte şahitlik yapamazlar, ancak aleyhte şahitlik yapabilirler. Ayrıca hâkim oldukları takdirde birbirlerinin davalarına bakamazlar.

İslâm ceza hukukunda anne veya babasını öldüren oğula kısas cezasının uygulanacağı hususunda görüş birliği bulunmaktadır. Ancak oğlunu öldüren anne veya ba-

baya Mâlikî mezhebi dışındaki çoğunluğa göre kısas uygulanmaz. Mâlikîler'e göre öldürme kastının açık olduğu durumlarda ebeveyne de kısas uygulanır. Oğlunun malını çalan ebeveyne hırsızlık cezasının uygulanmayacağı hususunda görüş birliği vardır; ebeveyninin malını çalan oğula da bu cezanın uygulanmayacağı Mâlikîler dışındaki çoğunluk tarafından benimsenmiştir (ayrıca bk. EVLÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "bnv" md.; Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bnv" md.; *el-Muvattaʿ*, "Akziye", 20; Dârimî, "Nikâh", 41, "Ferâiz", 45; Buhârî, "Ferâiz", 18, 28, "Hudûd", 23; Müslim, "Ra-dâ", 36, 37; İbn Mâce, "Nikâh", 59; Ebû Dâvûd, "Talâk", 34; Tirmizî, "Ra-dâ", 8, "Ferâiz", 21; Nesâî, "Talâk", 48, 49, 84; Şâfiî, *el-ʿUm* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Beyrut 1393/1973, I, 66; IV, 82; V, 291; Sahnûn, *el-Müdevvene*, II, 354; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurʿân* (Kamhâvî), V, 222; Şirâzî, *el-Muhezzeb*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-Halebî), s. 241, 242, 434-440; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIX, 198; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kurʿân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, III, 1505, 1506; Kâsânî, *Bedâʿiʿ*, IV, 42; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1405/1985, VI, 165; VII, 84, 86; Kurtubî, *el-Câmîʿ*, XIV, 118, 119; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fikhiyye*, [baskı yeri yok] (Dârü'l-fikr), s. 194; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Kahire 1387/1959, V, 197; Bedreddin el-Aynî, *ʿUlmetü'l-kârî*, Kahire 1348, XI, 167-169; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Bulak), III, 313, 314; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), III, 28, 190, 612; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, Dimaşk 1409/1989, II, 191; "İbn", *EP* (İng.), III, 669-670; "İbn", *Mv.F*, I, 183; Âzertâş Âzernûş, "İbn", *DMBİ*, II, 605-607.

HASAN GÜLEÇ

OĞUZ, Muhammet İhsan (1887-1991)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

19 Haziran 1887'de Kastamonu'da doğdu. Hattatlar diye bilinen bir aileye mensup olduğu için "Hattatîzâde" lakabıyla tanındı. İlk tahsilini Deveci Sultan ve Yârab-cı Hoca mahalle mekteplerinde gördükten sonra Kastamonu İdâdisi'ni ve Askerî Rüşdiyesi'ni, ardından Ziyâiyye Medresesi'ni bitirdi. Bu medresenin müderrislerinden eniştesi Ahmed Ziyâeddin Efendi'den ayrıca özel dersler aldı. Onun genç yaşta vefatı üzerine çalışmalarını tek başına sürdürerek çeşitli ilimlerde derinleşti. Posta ve Telgraf İdaresi'nde memuriyet hayatına başladı. Bir ara Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde kâtiplik, askerî rüşdiye-de hüsn-i hat ve Türkçe öğretmenliği yaptı. Askerî rüşdiyenin kapanmasından sonra tekrar Posta ve Telgraf İdaresi'ne geçti; burada muhabere memurluğundan baş-

müdürlüğe kadar çeşitli kademelerde görev yaptı ve 1938'de emekliye ayrıldı. Muhammet İhsan Oğuz 3 Ağustos 1991'de vefat etti ve Kastamonu'da defnedildi.

Muhammet İhsan, tasavvufî eğitim sürecini ve şeyhlerini *Ârifler Silsilesi* ile *Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad* isimli eserlerinde ayrıntılı biçimde anlatmıştır. On iki yaşında iken Ahmed Ziyâeddin'in babası, Ziyâiyye Medresesi müderrislerinden Nakşibendiyye şeyhi Hâce Muhammed Evliya'ya (Muhammed Hulûsi Efendi) intisap eden Oğuz, babasının da şeyhi olan bu zatın hac için gittiği Mekke'de 1902'de vefatına kadar üç yıl hizmetinde bulundu. Daha sonra Bursa Orhangazi'de oturan Nakşibendî şeyhi Şerefeddin Efendi'ye mürid oldu. Bu zatın da vefatı üzerine Nakşibendî olduğu söylenen bir başka şeyhe bağlandı. Birkaç yıl sonra bu zatın şeyhliğe ehil olmadığını anlayarak ondan ayrıldı. Ganîzâde diye bilinen Tosyalı Nakşibendiyye şeyhi Mehmed Sâdık Efendi'ye intisap etti, ancak bu zat da altı ay sonra vefat etti. 1917 yılının mevlid kandilinde rüyasında kendisine Seyyid Ahmed Kürdî yazılı bir levha gösterildiğini ve onun kutbû'l-aktâb olduğunun belirtildiğini söyleyen Muhammed İhsan araştırmaları neticesinde bu zatın aslen Bağdatlı olan, Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Ali es-Sebtî'nin yanında yetiştiğini, Çapakçur'da (Bingöl) doğduğunu için "Çapakçurî" ve "Kürdî", Hz. Hüseyin neslinden geldiği için "Hüseyinî" lakabıyla anıldığını ve Harput'ta yaşadığını öğrendiğini, 1918'de rüyasını da kaydedip gönderdiği mektubuna bir yıl sonra cevap geldiğini, bu tarihten vefat ettiği 1921 yılına kadar yazdığı mektuplara şeyhinin dokuz adet mektupla cevap verdiğini, bunlarda kaydedilen zikir tarifleri var- sıtasıyla yüz yüze hiç görüşmeden seyrü sülûkü tamamladığını söyler (mektuplar ve icâzetnâmeler için bk. *Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad*, s. 31-97, 186-238). Mu-

Muhammet
İhsan Oğuz